

Kopališče
v
Radencih.

Radenska slatina

imajoča v sebi jako obilno natrija in litija.

(Štajerski Vichy.)

V Ljubljani.

Založilo kopališče v Radencih.

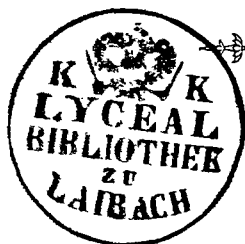
1883.

Kopališče
v
R a d e n e i h.

Radenska slatina

imajoča v sebi jako obilno natrija in litija.

(Štajerski Vichy.)

V Ljubljani.

Tiskala „Narodna tiskarna“. — Založilo kopališče v Radencih.

1883.

Čas kopanja
od 1. maja do 31. oktobra.

Radenska slatina
se razpošilja ob vsacem času, samo ob silnem
mrazu ne.

Naročila na slatino in opitanja radi stanovanj naj se
pošiljajo na

kopališče v Radencih,
pošta Rádgoná (Radkersburg).

V Radence dospeš najlaže od postaje Spiel-
feld na južni železnici, kder čakajo ob prihodu
vsacega vlaka pošta in drugi izvožčki, namenjeni
v Radgono in Radence.

Kako je nastalo
slatinsko kopališče
v Radencih.

Kdor pomisli, da so na kraji, kder obstojé zdaj skromni začetki novega slatinišča in kopališča, oboji nadejoči se lepe bodočnosti, pred komaj dvajsetimi leti stale grde mlake in luže, zarastene in preprežene z grmovjem in dračjem, ta bode rad pritrdil, da je moral biti umrši dr. Karl Henn, utemeljitelj teh naprav, jako bistroumen in nadarjen mož, ker se mu je posrečilo vse to ustvariti.

Ko se je bil Karl Henn še kot dijak (l. 1829.) mimo Radenske slatine peljal, vzbudilo je vrvrnanje in bubljanje*) te slatine njega pozornost. Tako pripoveduje sam v svojej l. 1871. izdanej knjižici : „Der Sauerbrunn zu Radein“. Čeravno je pozneje

---

*) Narod je imenoval ta vrelec zaradi njegovega bubljanja „bubljo“.

dolgo vrsto let neumorno deloval za trpeče človeštvo kot zdravnik in ravnatelj Dobernskikh, Rimskih in naposled Franc Jožefovih toplic na Laškem, s čimer je bistveno v to pripomogel, da so omenjene toplice vspele in se zdaj tako lepo razvile, vendar ni nikoli pozabil tega zanimljivega studenca na Murskem polji.

Preiskujé večkrat in na razne načine rudninske sestavine tega vrelca, prepričal se je do dobrega o njega vrednosti, zato je sklenil ta prezirani, a vendar tako važni zdravilni zaklad v uporabo pripraviti. Premagati in odstraniti pa je bilo treba marsikatero oviro. Posestnik tega vrelca ni hotel prodati, a tudi sam ni bil voljen zanj kaj storiti. Še le kacih 30 let pozneje se je dr. Karlu Henu posrečilo ta studenec in bližnja zemljišča za se pridobiti. Potem pa se je poprijel takoj dela, čeravno je imel že mnogo let.

Studenec, ves kalen in moten, kakeršen je bil takrat, ni bil za razpošiljanje; njega žila se je morala najprej v globočini v cevi zajeti. To delo je pa bilo sila težavno, skoro bi rekel, nemogoče. Ni čuda, da je sicer zgovorni mož postajal tih in molčeč, kadar koli se je govorica nanesla na njegov studenec, kateri se mu je tako priljubil, in zdelo se je skoro, da mu že uhaja pogum — kajti večino svojega težko pridobljenega imetka je vtaknil v to podjetje — a vse to naj bi bil zaman tu notri zakopal! Še jedenkrat in zadnji-

krat se je poprijel dela v teh pustih in skopih tleh, in glej — posrečilo se mu je — po štiri-letnem dragem in mnogo skrbij prouzročujočem naporu (novembra, l. 1869). Zavrel in vzkipel je iz globočine studenec čist in bister, da bi odslej svojo čudovito moč skušal pri zdravih in bolnih, da bi krepčal in oživiljal, pa tudi vračil tam, kjer so pošle uže vse nade.

Glavno delo se je s tem izvršilo. Zdaj pa je sezidal poslopje za stanovanje in krčmo in še jedno za natakanje; položil je temelj kopališču in zdravilnici, zasadil drevje, zlasti smreke, in prestvaril tako po malem bližnjo okolico z obstoječim grmovjem in gozdičem v prijeten park.

Voda se je jela kmalu in lahko razprodajati, kajti po svojih izvrstnih svojstvih se je sama razglasila, tako, da je dan danes Radenska slatina jedna najbolj priljubljenih in glasovitih mineralnih vod.

Pa ni bilo še dovršeno kopališče in zdravilnica, ko ga ugrabi smrt 19. junija 1877 l. ter odtegne njegovemu mnogostranskemu in plodovitemu delovanju.

Nedovršeno delo so nadaljevali njegovi otroci in dediči v duhu in zmislu očinem. Že začeta poslopja so zvršili, vse priprave zboljšali, posebno pa so za to skrbeli, da slatina pri natakanji v steklenice ne prihaja v dotiko z zunanjim zrakom.

Staro lopo nad studencem so nadomestili s krasnim paviljonom, nasade so razširili in park povečali. In tako se je prvotna naprava, namenjena samo razpošiljanju slatine, razširila v kopališče in zdravišče in se kot taka odprla meseca maja 1882 l.

To najmlajše kopališče na slovenski zemlji sme torej pričakovati lepe prihodnosti, in nadejati se je, da si ta prava slovenska slatina v kratkem pridobi obilo novih prijateljev mej rojaki.

Kakor uči na strani 16 pregled kemijske sestave najimunitnejših netrokren v Evropi, po vsem je opravičena nada in tudi želja, da bi si ta domači zdravilni zaklad v kratkem zadobil tisto ime, katero mu gre po vsej pravici.

Radenci, njih leža in okolica.

Radenci leže sredi lepega Murskega polja, (46° 39' severne širine, in 33° 42' vzhodne dolžine, 193^m nad morsko gladino), jedno uro vzhodno od Radgone, tik štajersko-ogrske meje, podnebje je blago in zdravo, zrak je posebno čist in brez vsega prahu. Prepih, prouzročen od bližnje Mure, zmanjšuje vročino v dnevih, ko je drugod največja vročina. Blagoslovljena in rodovitna tla te okolice rodijo poleg raznih družih pridelkov najzlahtnejšo vinsko kapljico in mnogovrstno sadje; prireja se

tudi obilo perutnine. Prebivalci so krepke in lepe rasti, prav prijazni in gostoljubni.

Sprehodi in izleti v bližnjo okolico so sploh prijetni; zlasti se priporočajo ti le:

H Kapeli (pol ure od Radenc proti jugu), kder je farna cerkev in trirazredna šola, vije se pot po polji in senčnatem gaji, više gori mej vinogradi in goricami. Za mali trud po kratkej strmej poti, poplačan si obilo ako se ogledaš, dospevši na vrh do lepe v laškem zlogu zidane cerkve, okoli po krasnej, neizrečeno lepej okolici. Ko se malo oddahneš in se stermeče oko privadi nenadejanemu prizoru, opazuješ proti severu, jugu in vzhodu gorico za gorico, mej njimi pa rajske dolinice, iz katerih se prve vzdigujejo kakor strjeni in otrpli valovi razburkanega morja. Raz vrhov in bregov se svetlikajo izmej trsnega zelenja, kakor jadrnice tega morja, vilam podobne gosposke zidanice in prijazne, snažne viničarske kočé. Raz višjih holmov slovenskih goric pa se blišcé prijazne cerkvice, kakor Marija Snežnica, uže na meji slovenskega porekla, Sv. Ana na Krembergu, Sv. Anton, Mala Nedelja (kder počiva mnogozaslužni slovenski rodoljubni zgodovinar Ant. Krempelj), niže doli v romantičnej dolini Ščavnici, sv. Jurij in Negova s prekrasnim gradom. Vse to ti podaje bujno sliko pridno obdelane rajske okolice. Proti severu in vzhodu pa se ti razgrinja tako rekoč

pred nogami rodovitno Mursko polje od Radgone, čegar zvoniki in krasni grad tvojo pozornost vzbujajo, noter v megleno daljavo vinorodnega Medmurja. Reka Mura meji kakor srebrn pas štajerski del tega polja od nepregledne ogerske nižine, ki je posejana z mnogimi gradiči in z gostimi vasicami slovenskih Prekmurcev. Ves ta zanimljivi svet pa obdaje od treh strani v polkrogu visoko gorovje in sicer od juga pričenši zagledaš za Varaždinom sinjo Ivanščico in vrhove vzdigujoče se nad vinskimi halozanskimi hribi, kakor široki Macelj, strmo Rogaško goro, okrogli Boč, za Celjem vrhove savinskih in konjiških planin. Proti zahodu gledaš po velikanskem Pohorji pri Mariboru, onstran Drave se dviga divji Kozjak, med obema pa snežena Peča. Za temi pa se vzpenjajo kot skalnata stena ob Koroškej korske ali labodske planine z visocim Golovcem ali Špajko; v meglenej daljavi pa zapirajo obzorje zgornje štajerske planine. Bliže proti severu vidiš Graške gore, na visocem Stradnu s taborjem utrjeno cerkev največje fare Štajerske, niže proti Radgoni vulkanično okolico Kleka z romantičnimi razvalinami in proti Gleichenbergu Stradensko goro, razvpito v 17. stoletji kot čarovniško zbirališče*). Od tod pa zaokrožuje prekmursko pla-

---

*) Sloveča tortura in smrt na grmadi Katarine Pallaufove, Marije Mauerice in drugih coprnikov v Feldbachu 1675.

nino venec prijaznih vinskih goric, okrašenih ob robu in straneh z bliščečimi cerkvami, kakor so Petrovci in Bodonci, farni cerkvi slovenskih luteranov, Sv. Benedik, kder je pastiroval v preteklem stoletji prvi buditelj in pisatelj ogerskih Slovencev, Štefan Kuzmič. Tamo, kder se to hribovje po malem pozgublja in kder ti vid opeša po nezmernej ogrskej planoti, opaziš malo na levo od krasnega grada gornje Lendove bliščečo liso — Blatno jezero.

Kedor hoče vso lepoto teh prizorov uživati, temu se priporočajo v to bolj rane jutranje in bolj pozne popoldanske ure. Z jedili in pijačo postreže se dobro v ondotnej krčmi pri Hrvatici.

V Radgono, prijazno in snažno mestece (2200 preb.) ob levem bregu Mure, dospe se od Radenc po velikej cesti ali po peški poti kraj Mure v 1 uri. Kot ostanki nekdanj močne tvrdenjave proti turškim navalom in ogerskim Krucom obdajajo mesto širok prekop in na pol podrti zidovi, na katerih so zasajeni vrti. Prestara, pozneje prenovljena farna cerkev (baje iz Privinovih časov), sedež okrajnega glavarstva, okrajnega učiteljskega društva in mnogih družih društev; nameščen je tudi stalno oddelek topništva, c. kr. poštni in telegr. urad. Mestno gledišče prireja po leti predstave, pevsko društvo harmonija pa pevske veselice. Sredotočje vsega prometa od štajerske in ogerske strani, živahna trgovina z

lastnim vinskim pridelkom se slovečih Črešnjevskih, Kapelskih in Ljutomerskih goric.

Na desnem bregu Mure, ki meji tu na Nemce in Slovence, leži Gornja Radgona; na visokem in strmem bregu mestu nasproti pa jednako imenovani grad grofa Wurmbranda, od koder se ti o jasnih dnevih odpira ves svet od hrvatske Ivanščice pa do gornje štajerskega Hochschwaba.

Malo uro od Radgone proti vzhodu na desnem bregu Mure, kder se tudi nahaja petero slovenskoštajerskih vasic: Žetinci, Dedinci, Potrna, Gorica, Cajnkovci, leži Cajnkova (na Ogerskem) z izvrstno gostilno Voglerjevo; proti severozahodu Obrajna z lepim gradom in Klek s kopališčem v mrzlej vodi pol drugo uro od Radgone. Od Obrajne dalje pelje cesta proti slatinišču Johannisbrunn pri Stradnu in v svetovno znano kopališče Gleichenberško.

Od Radenc preko Petanjo s slatiniščem je onkraj Mure prvo večje selo: Tišina, s staro farno cerkvijo, in vzhodno jedno uro od tod Murska Sobota, malo mestece, kder je grad s krasnim in obširnim parkom grofa Szaparyja; tu so tudi dobre krčme in gostilnice. Četrť ure oddaljen leži grad Rakičan, tudi s krasnim gradom in prostranim parkom in zyerinjakom grofa Bathanyja. Blizu gradu je izvrstna krčma gospoda Čačinoviča, ki je za dobro postrežbo svojih gostov neumorno delaven. Eno uro od

Rakičana ležé starodavni Belatinci (grad in park barona Sine) z dobro gostilnico Mostovo.

Našteti bi se dali še tudi drugi izleti, kakor čez Križevce (Sv. Križ) v Ljutomer, prijazen in lep trg ob Ščavnici, ki se malo niže izliva v Muro, rojstni kraj slovenskega učenjaka Miklošiča, sedež mnogih uradov in društev, čitalnica, izvrstne gostilnice. Za trgom dvigajo se po vsem svetu znane vinske gorice na čegar najimenitnejših vrhovih kakor Gomila, Strmec, Preséka, Jeruzalem i. t. d. zoreva vinska kapljica, katera gledé dobrote, rože in moči nima para v deželi. Zatorej imajo skoro vsi večji in imovitejši samostani, vsa bolj plemenita gospoda, kakor tudi bogati tržani in meščani tu svoje vinograde.

V okolici se nahaja Podgrad, Lukavški in Braneški grad (grofa Codroipa) in ob cesti, ki pelje na Medjimursko v Razkrž, Strigovo in Sadržehely, leži kraj Mure nekdam radi svojih trških in kupčijskih svobodščin jako važen „varoš“ Vržej, znan po deželi radi pridne in žlahtne konjske plemenoreje, še bolj pa radi čudnih smešnic, ki jih pripovedujejo o njem. Tržani imajo tudi še svojo uniformirano gardo, ki se ob posebnih prilikah in svetkovinah skazuje.

Lepa prilika je tudi od Radenc obiskati sosedne rajske slovenske gorice in sicer tako: 1) Od Radenc do Maribora (7—8 ur) preko Kapele ali Radenjščaka, kder je gradič prince-

sinje Arenbergove, preko Negove, Sv. Trojice (najimenoitnejše božje poti na spodnjem Štajerskem), in Sv. Lenarta. 2) Od Radenc do Ptujaja (5—6 ur) preko Kapele, Sv. Antona, Sv. Andraža in Sv. Urbana, od koder se ti ponuje neizrečeno lep razgled. 3) Preko Radgone v zgornjo ščavniško dolino, potem k Sv. Ani in Mariji Snežnici, in ob Ščavnici nizdol čez Očeslavce nazaj.

Čvrsto slovensko pleme teh krajev, potomstvo panonskih Slovencev, ohranilo se je, da si blizu tuje meje, nepomešano do denašnjega dne z mnogimi posebnostimi gledé jezika in običajev. V obče so nenavadno lepe vitke rasti, bistrjih obrazov, zlasti mej murskimi Poljanci proti Ljutomeru dobi se dosta lepih ljudij, ob Ščavnici pa tudi močnih in životnih; kretanja so lehkega in prijetnega in so pripravni in spretni pri vsakem delu. Dosta je samoukov, ki se priučijo dvema, trema rokodelstvoma. Sicer so miroljubni, pri-ljudnega vedenja, sem pa tja tudi malo oprezni in nezaupljivi in samosvesti. Tu mej Doljanci, Poljanci in Prekmurci ohranila se je še staro-slovenska oprava; kratka robača (srajca) vrh belih platnenih brguš, visoko naguzani črevlji, njih najpotratnejše oblačilo, klobuk, vrh prsleka suknja ali črn kožuh, kanjer ali torba, brez koje se nikedar dalje od doma ne ganejo. Ženski spol, mej katerim je mnogo pravih krasotic, oblači se

v prav živa in pisana oblačila in nosi v nekaterih krajih male bele peče, časih rudeče obšite. Tudi v jeziku se ločijo od družih Slovencev, ker govore lep, še dosta čist, jedrnat in polnobeseden jezik, bližajoč se v naglasu in posameznih izrazih hrvatske kajkavščini, zlasti mej Prekmurci, kateri pa bolj zatezujejo od Štajercev. Najbolj originalno in samo tu navadno jedilo so slovenske pogače, mej temi zlasti kvasenice, krapci in gibanice.

Krapce gibanice
Ljubijo Poljanci

pojo narodno pesem. Sicer so radi dobre volje in jako gostoljubni. Poleg raznih goščenj z originalnimi navadami, kakor gostovanje ali ženitovanje, služijo si tudi domlatke, krstitke, godovne i. t. d. s posebnimi običaji. Stanovanja imajo na dostih krajih prav lepa, povsod pa od zunaj in znotraj jako snažna. Po oknih in ob skrbno zmetenih podstenjih vidiš polno cvetic prav dostikrat prekrasne oleandre; kar vse daje tudi ubožnej koči prav prijazen in mikaven obraz. Sicer so tukajšnje Slovenke velike prijateljice cveticam, brez svežega šopka v roci in na prsih ne gre nobena v cerkev. Njih lepo ubrano in miloglasno petje slovi daleč okoli. Najbolj slujo kot izvrstne pevke Malonedeljčanke in okrog sv. Tomaža, katere je uše Stanko Vraz v svojih Djulabijah radi tega tako vzvišeno in lepo opeval.

Fizikalčna svojstva radenske slatine.

V studenci se voda vedno giblje. Kakor nizbiserov vzdigajo se plinovi mehurci, proti površju hiteči, kder z glasnim praskom razpokajo. Nad vodo se nabira plast ogljikove kisline, zdaj večja zdaj manjša, ravnaoč se po zračnem tlaku.

Voda v kupico zajeta je videti po polnem čista, zelo se peni ter je keselastega okusa. Z vinom, malinovcem ali kacim družim jednacim sokom pomešana se prav prijetno pije, ter se močno in dolgo peni.

Čeravno stoji več kakor jeden dan v odprti posodi, vender se peni prav močno, ako se z vinom*) pomeša, ker ima v sebi spojene ogljikove kisline.

---

*) Marsikoja vina, kakor ljutomerska, medimurska i. dr. postajajo črna se slatino pomešana. Vzrok tej prikazni je natrij nahajajoč se v slatini. Ker se vina ne počrnjujejo, ako se ta alkalij poprej s kako kislino nasisi, kaže ravno ta prikazen deloma dobra svojstva vina, deloma imenitno vrednost te slatine — kajti s tem se dokaže obilna množina v njej nahajajočega se natrona — najimenitnejše sestavine vseh slatin.

To svojstvo pa jo odlikuje pred mnogimi drugimi slatinami, katere imajo navadno le prosto ali menj trdno spojeno ogljikovo kislino, ki se pa že pogubi in razkadi kadar se steklenica odmaši.

Pregled kemijske sestave najimunitnejših alkalijskih
slatin v Evropi.

V 10.000 delih vode	Ra- denci	Bilin	Glažen- berg	Vichy	Sel- ters	Pre- blava	Ems
Ogljikove kisline	35.875	32.339	26.936	12.745	20.275	26.339	7.948
Ogljikokislega natrija . . .	30.107	30.085	25.128	38.030	7.624	22.034	12.645
" kalija	—	—	—	—	—	—	—
" litija	0.412	0.188	—	—	—	—	0.021
" amonijaka	—	—	—	0.048	—	—	—
" žel. oksidula	0.087	0.094	—	0.012	0.200	0.027	0.021
" manganoks.	—	—	—	0.005	—	—	0.005
" apnene zem.	4.513	4.024	3.553	2.507	2.431	2.249	1.485
" magnezije	2.962	1.431	4.174	0.353	2.077	0.545	1.027
Klornatrija	6.079	3.823	18.544	5.788	21.205	1.094	10.152
Bromnatrija	0.250	—	—	0.001	—	—	—
Jodnatrija	0.384	—	—	0.001	—	—	—
Žreplenokislega natrija . . .	1.841	8.269	0.893	—	—	—	0.158
" kalija	1.779	1.233	—	2.042	0.517	0.986	0.771
Fosfornokisla ilovica	0.035	0.084	—	—	—	—	0.002
"	—	—	—	—	0.002	—	0.002
Fluorkalcij	—	—	—	—	0.394	0.260	0.190
Kremenova kislina	0.190	0.317	0.530	0.642	—	—	—
Skupaj	84.514	81.937	79.758	63.352	54.725	53.534	34.427

Radenci imajo troje vrelec, dve slatini ali kiselici in eno jeklenico. Najvažnejši in najbolj cenjen je glavni vrelec od leta 1872 poznana

Radenska slatina

katera se rabi kot zdravilo, zlasti pa radi svojega prijetnega okusa kot krepčevalna pijača. Ona more veljati kot uzor ali prvak vseh alkaljskih slatin ker je najbogatejši na delujočih tvarinah (ogljikova kislina, ogljiko-kisli natrij in lij) o čemer se vsakdo lahko prepriča spredaj iz tablice, primerjajoč jo z družimi jednacimi vodami. Vsakdo bode tudi rad pritrdil primerjajoč analizo Vichyskega vira z ono radenske slatine, da ga ta poslednja po polnem nadomestuje. Ta primera in trditev velja, kakor samo ob sebi umevno, samo gledé vrelcev, nikar pa glede kopališč, kajti francoski Vichy je dan danes jedno največjih zdravišč na svetu; — naši slovenski Radenci .so pa le skromen začetek novih toplic.

Druga slatina se zove:

novi vrelec.

Ta vrelec je prvemu podoben, vendar ima v sebi menj ogljikove kisline, bromnatrija in jodnatrija pa nima nobenega. Najbolj ugaja zelo občutljivim otrokom in histeričnim ženskam.

Tretji vrelec:

jeklenica

se ne da piti, toliko izvrstnejši pa je za kopeli, ker presega gledé železa vse druge jednake mineralne vode.

Ker se pa voda samo iz glavnega vrelea kot „radenska slatina“ razpošilja in tudi tu pri izviru pije v zdravje, hočemo se tudi samo o njej natančneje pomeniti.

Občni učinki slatine.

Najvažnejše tvarine, iz katerih obstoji radenska slatina, so na vsak način: ogljikova kislina, ogljiko-kisli natrij, ogljiko-kisli litij in klornatrij, katerim je primešanega nekoliko jodnatrija in bromnatrija.

Ogljikove kisline in ogljikokislega natrija je 78 odstotkov vseh trdnih in hlapnih delov, iz katerih slatina sestoji in te dve primeri pa dajeta tej vodi posebno vplivno moč. Ona dajeta slatini jako prijeten okus kakor tudi lastnost, da se silno peni in da na vsa izločila in iztrebila prav ugodno vpliva. Če ogljikova kislina želodčne živce po malem oživlja in jim jemlje preveliko dražljivost ob enem prebavljanje pospešujoč, pa deluje natron na tri načine. 1) on razvija ogljikovo kislino v želodci in v črevih. 2) nasičuje nahajajoče se kisline. 3) tvori nove soli kis-

linami želodčnega soku, posebno s klorovodikovo kislino in z nespojeno mlečno kislino.

O natronovih solih vemo, da jih čreva vsrkavajo ter da te potem prehajajo v krv, kajti vsi naši deli živalskega telesa, trdni in tekoči, imajo natrijeve soli v velikej množini in torej ni dvomiti, da spadajo k tistim tvarinam, iz katerih je naše telo ustrojeno.

Če tudi so vse natrijeve soli v poglavitih učinkih jednake, vendar služi zlasti ogljikokislji natrij prav dobro v kemijske presnove in v tvorbo novih solij v našem telesu, že radi tega, ker je ogljikova kislina le na lahko spojena s svojo osnovo natrijem. Tudi je on jedini alkalij, kateri se more dalje časa in v večej množini brez vse kvare uživati. Če deluje žveplenokislji natrij premočno in škodljivo na žleze in sluznice hranilnih organov in prebavljanje moti, ker prehudo žene, pa ogljikova kislina spojena z natrijem zmanjšuje njegovo kemijsko ujedno moč, katera ne dovoljuje čistih alkalij drugače uživati, kakor zelo razredčene in pomešane.

Nekako v sredi mej ogljikokisljim in žveplenokisljim natrijem je klornatrij, s katerim se ne morejo izvesti taki učinki natrija, kakor pri prvih dveh, pa je vendar jeden najvažnejših in najizvrstnejših zdravil, kajti razredčuje žlezo in tvori tvarine, imajoče v sebi beljakovine, bolj raztopne. Kadar imamo v mislih množino te se-

stavine v naši slatini (nekaj čez 7 odstotkov) treba je imeti tudi na umu, da se del ogljikokislega natrija po nespojenej solnej kislini želodčnega soka izpremeni v klornatrij in se tako njegova množina poveča.

Klornatriju blizu jednaka sta bromnatrij in jodnatrij, katerih je 0·75 odstotkov vseh sestavin ali ne celo pol grana v jednom funtu slatine. Če ta množina sama ob sebi ni velika, a je važna, ker pospešuje vsrkavanje beljakovinskih tvarin, oživlja in vzbuja srkalice in mezovalnice, da bolje delujejo in podpira na ta način učinke natrijevih solij.

Velike imenitosti je tudi ogljikokisliti litij, ker je jedini alkalij, kateri je možen raztopiti večje množine sečne kisline in sečnokislinskih solij v našem telesu, kar se učimo iz Garrodovega poskusa in iz poskusov drugih izvrstnih zdravnikov*)

---

*) Garrod je napravil tale poskus, vsled katerega se je jel poprej malo poznati ogljikokisliti natrij rabiti. Vzel je koščke kostij in hrustancev od protinastih bolnikov in jih položil v trojno jednako močno tekočino litija, kalija in natrija. Ali največjo topilno moč je pokazal litij, kateri je v kratkem času očedil kosti sečne kisline. To ga je napotilo, da je ogljikokisliti litij skušal pri bolnikih za protinom, pri katerih so se vsled tega scavnicične prevlake pomajjšale in slednjič celo odpravile (jeden del litija raztopi v krvnej toploti in 120 delih vode 4 dele sečne kisline).

Njegova množina v naši slatini (pol grana v enem funtu) ni neznatna, ako imamo na umu, da se ta krepki alkalij le v malej množini zapisuje in v večji niti dobro ne stori.

Če se po malem pije, naša kiselica izvrstno vpliva na prebavo, ker po jedni strani preobrne želodčno kislino nasproti deluje (neutralizira), da ne škoduje, po drugi strani pa pomaga prebavljati bolj težke snovine, kakor protejnine, ki se deloma ne dajo pretvarjati radi premnoge kisline. Ta kemijska presnova pojasnjuje, kako voda deluje pri marsikaterih prikaznih silno razburjenih živcih, kakor pri koliki, pri želodčnem krči in drugih slabostih, katere pogostoma prouzročujejo preobilna kislina v želodcu. Tu ugodno vpliva poleg ogljikove kisline tudi klorid natrija, ker pospešuje prebavljanje in protejnine pretvarja. Če se ne delajo v želodcu in črevesih nove soli, katere bolj močno delujejo na sluznice, ostane „potreba“ celo pravilna, pač pa deluje naša slatina na izločanje seča (sečnine), katerega ni samo več, ampak je tudi kemijsko presnovan. Sicer kisli seč postaja namreč lužast (alkaličen).

Od sile važna je slatine zdravilna moč, s katero deluje po svoji premnogi vsebini ogljikove kisline in lužastih solij (alkalij) na jetra in trebušne slinavke, da te bolj in tudi več tekočih snovin izločajo. Po črevesih se širi ta učinek brž ko ne radi vzajemnosti, v katerej so vse sluznice,

na sluzne plasti mokril (harnorgane), katerih izločki postajajo redkejši in bolj tekoči. Ni dvomiti, da vsled tega, ker natrij protejinine bolje pretvarja se tudi boljša mezga (chylus) in kri napravlja, vrhu tega je dokazano, da delajo natrijeve soli kri bolj tekočo in tako pospešujejo krvi obtok, ob jednom pa odpravljajo preobilno sečno kislino iz krvi. Brez ugovora osniva se ravno na tem velika zdravilna moč natrijevih vrelcev (Karlsbad, Ems, Vichy) tam, kjer se kupiči in zaostavlja kri, kakor tudi pri vseh boleznih, kjer preveč sečne kisline v krvi priroda sama ne more po pravilnem poti odpraviti in se zatorej vlega v udih, kakor pri protinu v sklepne gožve, ali pa dela kamence v mehurji. Da pri tacih boleznih naša slatina posebno radi premnozega litija dosta pomaga, ker uleženo sečno kislino raztaplja in odpravlja, to smo že omenili.

Posebne bolezni.

Tu hočemo navesti samo tiste bolezni, v katerih se je radenska slatina rabila s posebnim vspehom, ter prepuščamo gospodom zdravnikom, da jo v rabo priporočajo tudi tedaj, kadar se sme kakor vsaka druga kiselica poleg družih zdravil uživati in rabiti.

Dolgotrajni želodčni in črevesni katar. Tu premore radenska slatina primerno

se rabeč neizmerno veliko, rekše skoro vse, kar se more zahtevati od zdravila. Ona dela preobilno želodčno kislino neškodljivo, potolaži razdražene želodčne živce, odstrani krčevito izbljevanje, pospešuje prebavo in preprečuje celo kôpo odtod izviraajočih bolezni.

Zlaténica. Radenska slatina se je skazala pri vseh vrstah zlatenice; posebno pri ikteru (icterus), nastalem iz močno potresene duše je jedno najvažnejših zdravil in ob enem uživana kot zelo prijetna pijača dobrodejno vpliva na nepravilno delujoča jetra.

Pri zlatej žili (hämorrhoiden) prija naša slatina posebno tedaj, kadar nadležna molimina dalje trajejo in se je zapiranje lajna po drugih v to rabečih sredstvih odstranilo ali kder se sluzasti hemoroidi kažejo nenavadno kisli. Posebno kadar je trebé izsrkati eksudate in otekline žlezastih organov, ali odstraniti hipertrofije ni ga boljšega sredstva, kakor radenska slatina ako jo vztrajno rabiš.

Nobena druga znana mineralna voda nima tolikšno množino litija vzprijetega, kakor radenska slatina, poslednja je torej pri boleznih za kamenom v mehurji neprencenljivo lečilo.

Dolgotrajni katari dihal. Za to bolezni ga ni najti skoro boljšega sredstva, koje bi se z večjim vspehom rabilo nego naša kiselica, čista ali pomešana z mlekom.

Pri plučnej sušici (tuberkulozi) naša voda ravno tako izvrstno deluje, kakor alkalijske slatine sploh.

Pri bramorjih, bezgavkah (otekline zlez, gluša) rabi se radenska slatina kot najgotovjše sredstvo in se je vsikdar izvrstno skazala.

Bolezni mokril (harnsystem). Tu pomaga ta voda deloma po tem, da jemlje kislino sečni in mehurskeje sluzi, deloma potem, da odstranjuje prvotni vzrok teh boleznij, kakor slabo presnovljanje ali mešanje krvi (blutdyskrasie) od koder izvirajo vse te bolezni.

Z velikanskim vzpehom pa se rabi radenska slatina zlasti pri Brightijevej bolezni (morbus Brightii) posebno ako je bil uzrok tej obistnej bolezni protinska dyskrazija, škrlatica, oprijemajoča se jetika.

Revmatizem in protin. Mej vsemi alkalijami kaže ogljikokisli litij največjo sorodnost k sečni kislini, in zatorej sečnino, kder se je vlegla, najlaglje raztopi, kakor kaže Garrodov poskus. Ker ima pa radenska slatina mej vsemi kiselicami največ litija v sebi, moremo umeti, zakaj so se dosegli s to slatino nenadejano povoljni vspehi.

Bolezni v živcih.

Dobrodejni učinek ogljikove kisline tam, kder trebé odstraniti krčevito bljevanje, še bolj

pa zdravilna moč dvojno ogljikokislega natrija (natron bicarbonicom) pri glavobolu (migrêni), pri hipohondričnih in histeričnih občutnih, nam dokazuje, da so natronove slatine v živčnih boleznih zelo važna zdravila, kar tudi skušnje potrjujejo.

Kedaj se ne sme rabiti radenska slatina.

Ta slatina se ne sme rabiti pri teh boleznih:

- 1) pri še obstoječih vnetjih in kder kri sili v možjane,
- 2) pri obstoječem krvotoku,
- 3) pri neozdravljivih boleznih notranjih organov, pokvarjenih vsled gob in jednacij boleznij,
- 4) pri jetičnej (hektičnej) tresliki in pri vseh dalje časa trajajočih boleznih, kder srce prehitro utriplje,
- 5) v vseh boleznih, v katerih je seč (scalina) alkalična.

Kako se uporablja slatina.

1) Slatino je možno ob vsacem letnem času rabiti in sicer pri izviru ali pa v steklenicah poslanih domov.

2) Ker je slatina, ako se po malem pije lahko prebavljiva, more se piti tudi v postelji ako je treba. Navadno gibanje pri domačih opravilih je dovoljno.

3) Zjutraj na tešče pij 2, največ 3 kozarce vsake pol ure. Malo pozneje, jedno uro po zajtrku, zopet uporabi jedno kupico i. t. d. Po navadi zadostuje pred poludnem 4—6 kozarcev in 2—3 kozarce po poludne.

4) Zelo občutljivim osobam, kakor deci in histeričnim ženskam najbolj prija ali godi, ako pijo slatino nekaj časa po zajtrku. Tu pri studenci samem bi za ta slučaj priporočali „novi vrelec“, ki ima menj ogljikovo-kislino v sebi. Kdor pa uživa doposlano radensko slatino, naj pa odpravi jeden del ogljikove kisline s tem, da odmašeno steklenico dene v toplo vodo.

5) Bolniki, ki bolujejo za kamenom v obistih ali v mehurji imajo skrbeti, da ostane scalina ali seč vedno alkalična, zato morajo piti mnogo več slatine in tudi se jim svetuje, da naj zvečer, predno gredo spat, izpijejo nekoliko kozarcev, da jim čez noč ne postane scalina kislina.

6) Slatina se sme z vinom, ako ga je zdravnik dovolil, vsaki čas mešati tudi pri obedu. Občnega pravila in reda v jedilih in pijačah pa ni, ker se ima ozirati na posamične bolezni.

7) Bolnik, kateremu je več do tega, da si popravi in nazaj pridobi svoje zapravljenost in razdrapano zdravje, kakor pa do potratnega življenja, sumnih in razkošnih vesellic in komur so se nasvetovala zračna promena in kopeli, ta bode

svoj namen v Radencih z malimi stroški ravno tako in še bolje dosegel, kakor v najslavnejših in najdražjih toplicah.

Kako se rabijo kopeli.

Bolnikom, ki pridejo radensko slatino v zdravje pit in kopeli se posluževati (obojna raba slatine se priporoča zlasti pri ženskih boleznih), so na razpolaganje lepe in dobro oskrbljene sobe. Kopeli se pripravljajo iz slatine, jeklenice, sladke vode, ali pa so mešane iz vseh vod. Temperatura kopelji se lahko po potrebi menjava in uravnava.

Iz katerega vrelca bodi temu ali onemu pripravljena kopelj in kolikšna temperatura mu je primerna, o tem določuje kopališki zdravnik, katerega pred kopanjem vsakdo za svet vprašaj; posebno se naroča to gledé rabe pravih (čistih) slatinskih kopelij, kojih učinek je od onih navadnih kopelij mnogo večji in jačji, in katere, ako se prav rabijo, ravno tako izvrstno delujejo, kakor zelo so po drugej plati kvarne, če se zlorabijo. V obče je možno uže tu reči, glede na njih kemijske sestavine in na mnogobrojne skušnje lanske sezone, da radenske slatinske kopeli prav dobrodejno vplivajo pri teh le boleznih: pri dolgotrajnem (kroničnem) protinu, pri dihalnih nahodih in različnih družih katarjih in revmatizmih, pri škrofelnjih, oslabelem živčevji, pri histeričnih

boleznih, mrtvoudih, eksudatih, plučne mreže, in pri mnogih drugih boleznih.

Kopelje pa se s pričetka $\frac{1}{4}$ ure, pozneje $\frac{1}{2}$ ure, le v redkih slučajih malo dalje časa. Kakor hitro ti pa tesno prihaja, te na lahko stresa in glava teška postaja ali če občutiš nekak nemir in vrtenje v glavi, pa se dvigni iz kopeli. To se zlasti dogaja slabim in mladim osobam, za katere ni, da bi se kopali vsak dan. Tudi nosečim ženskam po šestem meseci in v perilu, dovoljuje se raba kopeli le tedaj, ako je zdravnik nasvetoval.

Navadno se rabijo kopeli z jednako temperaturo, kakeršno ima človeška kri, namreč 26 do 28° R. V obče se pa priporoča krepkim osobam mrzla, slabim toplejša kopel, ki jim tudi bolj prija in hasne.

Kopati se je o toplih dnevih najbolje okoli 6. ure, predno se pije slatina, o hladnejših dnevih 1—2 uri po zajtrku — okoli 8—9 ure dopoludne.

Po poludne pa se koplji po zvršenej prebavi, torej 3—4 ure po obedu. Tudi bodi ta kopelj 1°—2° nižja od jutranje.

Po kopeli priporoča se mirovati $\frac{1}{2}$ — 1 uro, a spanje, če tudi ni ravno nevarno, vendar ne ugaja, zlasti polnokrvnim osobam, ki bolujejo za nakopičenjem krvi, je v tem obziru treba pre-

vidnosti. Po kopeli se sprehajaj, ako je vreme lepo in ugodno.

Glavni pogoj, da uživanje in kopeli radenske slatine dobro delujejo je, da bolnik zvečer premnogo ne je in ne pije, posebno prepozno ne, in da si ne obloži in ne obteži želodca z jedili, katera njegovemu stanju ne prijajo in se drži izbrane hrane, kakeršno mu je zdravnik priporočil kot primerno. Ker radenska slatina deluje zlasti proti preobilim kislinam v človeškem organizmu, zatoorej se more gledé hrane v obče že tu povedati, da vsa jedila in vse pijače, ki so kisle, ali napravljajo kisline so brez ugovora opuščati.

Dalje je opomniti, da bolnik zvečer ne budi pre dolgo, skrbi za lahko in mirno noč in bodi najmenj ob desetih uže v postelji.

(H konci besedico v tolažbo in vzpodbujo tistim, katerim bi se takoj po prvih kopelih ne povrnilo ljubo zdravje, da bi se tega ne uplašili. Kajti bolezní, katere smo največkrat po svojej krivdi. zagrešili s tem, da smo tedne, mesece ali celo leta borili se zoper svojo narav, jo prenapenjali, ali jej kratili to, kar jej gre, se tudi ne da na hip odpraviti; treba je tu vztrajne rabe radenske slatine in vspeh bode gotov; vztrajno tudi tam, kder smo zdravje v trenutku pahnili od sebe, pa ga ne moremo tako hitro nazaj zavzati, ker gre

zdravje doli po vrvi gori po niti
kakor slovenski pregovor pravi.

Dovolj smo mnogokrat dosegli in časih uže vse, da smo bolezní, tej največej sovražnici našega bitja v toliko pot prekinoli, da ne napreduje in nam našega trupla ne utruje po polnem.)

Cena stanovanjem.

V kopališči jedna soba vsak dan .	40—60 kr.
V zdravilnici (Curhaus) " " .	50—1 gld.
V gostilničnem poslopji stanovanje z 2—3 sobami	
1 gld. 50 kr. do 2 gld. 50 kr.	
V magacinskem poslopji jedna soba	60 kr.

Cena kopelim.

Kopelj s kisló vodo	60 kr.
Iz jeklenice	30 "
S slatino mešana	45 "
Iz sladke vode	30 "
Mešana brez slatine	30 "
Za postrežbo vsak dan od osebe . . .	10 "
" od kopeli	5 "

Natakanje in razpošiljanje.

Strogo se pazi na to, da se slatina svojemu namenu primerno natáka in razpošilja. Metalni zaporek pristne radenske slatine kaže v sredi kolo, okolo katerega so zapisane besede: Radeiner Sauerbrunnen 18 . . (letno število). Vsak zamašek ima na spodnjem proti stekleniški notranjščini obrnjenem konci užgano besedo „Radein“. Slatina se razpošilja v zabojih po 25 steklenic, katerih vsaka drži à $1\frac{1}{2}$, 1, $\frac{3}{4}$ in $\frac{1}{2}$ litra.

Naročila na radensko slatino, katerim je pridevati aro, pošiljajo se upravníštva radenske slatine pri Radgoni na Štajerskem.

Vrhu tega prevzema naročila vsaka solidna prodajalnica mineralnih vod.

K a z a l o.

Kako je nastalo slatinsko kopališče v Radencih	3
Radenci, njih leža in okolica	6
Fizikalna svojstva radenske slatine	14
Pregled kemijske sestavine najmenitnejših al- kalijskih slatin v Evropi	16
Občni učinki slatine	18
Posebne bolezni	22
Bolezni v živcih	24
Kedaj se sme rabiti radenska slatina	25
Kako se uporablja slatina	25
Kako se rabijo kopeli	27
Cena stanovanjem in kopelim	30
Natakanje in razpošiljanje	31

Glavna zaloga Radenske slatine

za Kranjsko pri Ferdinandu Plavci, trgovci v Ljubljani; za Hrvatsko pri Finku, biskupovem lekarju v Zagrebu.

 Narodna Tiskarna v Ljubljani.